

II. Історичні, економічні науки

Григорьев Євген Миколайович, головний спеціаліст Представництва Ліцензійної палати України у Миколаївській області.

1976 р.н. У 1998 році закінчив історичний факультет Миколаївського державного педагогічного інституту. Аспірант кафедри політології та економічної теорії Миколаївського державного педагогічного інституту. Тема кандидатської дисертації "Державна підтримка в Україні суб'єктів підприємницької діяльності (політологічний аспект).

відсутність його градації за напрямками діяльності, надмірна зарегламентованість й недостатня захищеність, особливо малого і середнього підприємництва від свавілля чиновників та кримінальних структур [1].

Так що ж таке підприємництво? Згідно з ст. 1 Закону України "Про підприємництво" – це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняттю торгівлею з метою одержання прибутку [2].

Передусім, це систематична діяльність з власної ініціативи. Формулювання "з власної ініціативи" означає, що підприємець починає діяльність на свій розсуд, обумовлюючи цю ініціативу потребами ринку. Систематичність передбачає постійне займання відповідною діяльністю. До того ж підприємець діє на власний ризик, тобто він приймає на себе будь-які наслідки підприємницької діяльності: як позитивні, так і негативні. І ще одна важлива ознака – підприємництво завжди носить комерційний характер, тобто отримання прибутку.

Конституції України закріплено право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом [3]. Отже, суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) можуть бути: громадяни України, громадяни інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності; юридичні особи всіх форм власності.

Законодавча база дозволяє умовно поділити підприємницьку діяльність на такі види: 1) вільна – це діяльність, якою підприємці можуть займатися без обмежень; 2) дозвільна – цим видом діяльності можливо займатися тільки маючи спеціальний дозвіл (ліцензію). Як правило, це діяльність, яка безпосередньо впливає на здоров'я людини, навколишнє природне середовище та безпеку держави; 3) діяльність, якою можуть займатися тільки державні підприємства (вона пов'язана з обігом наркотичних засобів, виготовленням і реалізацією військової зброї та ін.).

Першою групою дозвільного виду діяльності є

транспортні послуги (міжнародні перевезення пасажирів і вантажів, агентування морського торговельного флоту та ін.) Друга група – це перелік спеціальних робіт (будівництво і проектування, виробництво та експлуатація космічних апаратів тощо). Третя група – обмеження, що стосуються надання населенню спеціальних специфічних послуг (юридична практика, утримання гральних закладів та ін.).

Започатковане в Україні підприємництво почало розбудовуватися на власних принципах, а саме: вільний вибір видів діяльності; залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб та громадян; самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів виробленої продукції, встановлення цін відповідно до законодавства; вільне наймання працівників; залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством; вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством; самостійне здійснення підприємцем – юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності [4].

Ці законодавчо закріплені принципи є тільки декларацією, а для втілення їх у життя потрібен надійний механізм, створення якого призведе до виконання підприємництвом природно покладених на нього завдань.

Організаційно-правові форми підприємництва в Україні визначають закони "Про підприємництво", "Про підприємства в Україні", "Про господарські товариства". Вони встановлюють, що суб'єктами підприємництва можуть бути фізичні та юридичні особи.

Фізичні особи – громадяни України, особи без громадянства або громадяни інших держав, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи і зареєстровані в органах державної реєстрації як суб'єкти підприємництва.

Для порівняння: в Естонії, яка на сьогодні займає одне з перших місць за темпами переходу до ринкової економіки та реструктуризації народного господарства серед пострадянських та східноєвропейських країн, підприємець (фізична особа) – це особа, яка займається підприємницькою діяльністю від свого імені та на свою відповідальність. Якщо його звільнено від сплати податку з обороту, тоді реєстрація в комерційному реєстрі для нього є добровільною [5]. Різниця між українським підприємцем – фізичною особою і його естонським колегою полягає в тому, що вітчизняний підприємець підлягає обов'язковій реєстрації, а естонський при відповідних умовах реєструється добровільно.

Юридичні особи в Україні виступають у вигляді

підприємств, організацій, установ. Підприємство – основна організаційна ланка народного господарства України, це – самостійний господарюючий суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання прибутку (доходу). Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб [6].

В Україні можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, засноване на власності фізичної особи; колективне підприємство, засноване на власності трудового колективу підприємства; господарське товариство; підприємство, яке засноване на власності об'єднання громадян; комунальне підприємство, засноване на власності відповідної територіальної громади; державне підприємство, засноване на державній власності, в тому числі казенне підприємство [7].

З цього переліку найбільше відношення до класичного типу суб'єктів підприємництва мають приватне підприємство і господарські товариства. Різниця між приватним підприємцем і приватним підприємством в тому, що останній набуває статусу юридичної особи, а приватні підприємці – ні. Законом не встановлений статутний фонд для приватного підприємства. Тому з'являється дуже багато підприємств, які не мають його зовсім, що є приводом для порушень законодавства, оскільки засновник юридичної особи не відповідає за її зобов'язання власним майном. В багатьох країнах Європи, щоб запобігти такій ситуації, підприємства при створенні повинні мати статутний фонд. Зокрема, у Франції його розмір не може бути меншим ніж 50 000 франків [8].

Господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства [9]. Акціонерне товариство, товариство з обмеженою і додатковою відповідальністю створюються і діють на підставі установчого договору і статуту, повне і командитне товариства – уставного договору.

Акціонерним визнається товариство, яке має статутний фонд не менше суми, еквівалентної 1250 мінімальним заробітним платам, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, діє на підставі установчого договору і статуту і несе відповідальність за зобов'язання тільки майном товариства.

Товариство з обмеженою відповідальністю має статутний фонд, розмір якого не повинен становити

менше суми, еквівалентної 625 мінімальним заробітним платам, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність у межах їх вкладів.

Такі ж самі критерії стосуються товариства з додатковою відповідальністю, окрім відповідальності, яка становить внески до статутного фонду, а при їх недостатчі – майно засновників.

Повним визнається таке товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

У командитному товаристві разом з учасниками, які здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства.

Деяко інша система організаційних форм підприємств у Великобританії. Вона складається з приватного (одноосібного) партнерства і компанії.

Партнерства бувають двох типів: звичайне, яке передбачає необмежену відповідальність партнерів і обмежене, близьке до європейського командитного товариства.

Компанії з обмеженою відповідальністю можуть бути приватними і публічними (тобто такими, які випускають акції на відкритий продаж). Приватні компанії не можуть випускати для широкого кола публіки цінні папери, їхній капітал може бути менше 50 000 ф. ст. (публічні компанії повинні мати акціонерний капітал більше 50 000 ф. ст.) [10].

Для малих і середніх англійських приватних компаній не встановлений мінімальний статутний фонд; можна мати одного директора і розпочинати діяльність до реєстрації.

В Естонії підприємці – юридичні особи виступають у вигляді комерційних товариств з необмеженою відповідальністю і комерційних товариств з обмеженою відповідальністю. Комерційне товариство з необмеженою відповідальністю в свою чергу може бути двох видів: повним товариством і командитним товариством. Про повне товариство мова йде у тому випадку, коли мінімум два підприємці, що є фізичними особами, займаються підприємницькою діяльністю разом під спільним найменуванням, причому обидва несуть повну особисту відповідальність за обов'язками підприємства.

В командитному товаристві як мінімум один з учасників несе особисту відповідальність, інші відповідають тільки своїм внеском. Мінімум внеску не встановлений. Принципи розподілу прибутку і порядок управління обох товариств визначають самі учасники.

II. Історичні, економічні науки

Комерційними естонськими товариствами з обмеженою відповідальністю є товариства на паях і акціонерні товариства. Засновник може бути один або кілька. Пайовий (частковий) капітал має бути не меншим за 10000 крон. Починаючи з 1 червня 1999 року, вимоги до мінімального розміру капіталу зростають в 4 рази. Акціонерне товариство є єдиним комерційним товариством, яке може випускати цінні папери, що підтверджують участь в товаристві, – сертифікати на акцію. Закон по відношенню до АТ дуже детальний, управління має три ступені – загальні збори, рада, правління.

ПТ, АТ надають відомості за підсумками року господарському реєстру для відкритого зберігання, причому щодо АТ є вимога проведення аудиторської перевірки [11].

В законодавстві України також визначене поняття суб'єктів малого підприємництва. Це зареєстровані у встановленому порядку фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, а також юридичні особи – суб'єкти підприємництва будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких:

- середня облікова чисельність працюючих за звітний період не перевищує 50 осіб;
- обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1000000 гривень [12].

Критерії визначення поняття малого підприємництва України, де в чому схожі з критеріями, визначеними у 1992 р. комісією Європейського Союзу, за якими малим або середнім вважається підприємство (фірма), не більше 25 % статутного капіталу якої належить іншим великим компаніям; чисельність працюючих не повинна перевищувати 250 осіб і оборот, що не перевищує 20 млн. ЕКЮ. Особливий правовий статус мають суб'єкти підприємницької діяльності з кількістю працюючих до 50 осіб і оборотом, що не перевищує 5 млн. ЕКЮ або 2 млн. власного капіталу. За рішенням держави – члена ЄС до підприємства можуть бути встановлені більш жорсткі вимоги [13]. У Словаччині малим вважається підприємство з 24 працюючими, у Болгарії – з 30, Литві та Хорватії – з 100 [14].

Однією з умов здійснення підприємницької діяльності в Україні є його державна реєстрація. В розвинених європейських країнах в основному існує два види реєстрації підприємництва: в спеціальному судовому реєстрі при органах юстиції (Естонія, Угорщина), або спеціально створеним для цього органом реєстрації (Великобританія).

У Великобританії при створенні компанії засновники замість статуту виробляють два документи – меморандум про заснування компанії, який регламентує її зовнішні відносини, і внутрішній регламент, який

встановлює відносини в компанії, місце її реєстрації (Англія, Шотландія або Північна Ірландія), предмет діяльності, вказівки на обмежену відповідальність засновників (акціонерів) компанії, суму акціонерного капіталу на момент реєстрації і його поділ на частки (акції) прізвища акціонерів. Як і в багатьох інших країнах, акції можуть бути оплачені лише частково з зобов'язанням за вказаний період внести остаточну сплату. Внутрішній регламент встановлює порядок випуску і розподіл акцій, зміни розміру капіталу компанії, проведення зборів та інше.

Процедура реєстрації компанії спрощена. Засновнику фірми потрібно надати в бюро реєстрації завірені копії меморандуму і внутрішнього регламенту, сплатити реєстраційний збір (50 ф. ст.) та гербовий збір (1 % від вартості випущених акцій). Після перевірки вказаних документів бюро вносить компанію в реєстр компанії і видає свідоцтво про реєстрацію. При створенні власного підприємства засновник повинен заповнити близько 50 різних документів, а при прийомі на роботу робітників – стільки ж.

Іноземна компанія може відкрити у Великобританії власне відділення. Після відкриття вона повинна у місячний термін подати в бюро реєстрації такі документи: засвідчені копії основних установчих документів, повідомити адресу, громадянство, фах директора, список довірених осіб компанії, заяву про заснування компанії [15].

В Естонії комерційні товариства мають бути занесені до комерційного реєстру, який ведеться реєстровими відділами судів. Кожен має право отримати інформацію з комерційного реєстру, а також, сплативши державний збір, нотаріально завірену копію документу, який його цікавить. Реєстраційні відділи судів разом з комерційним реєстром ведуть також реєстр про неприбуткові товариства та фонди. Закордонний підприємець для діяльності в Естонії має заснувати дочірнє підприємство, або відкрити філію. Філія є представництвом зарубіжної фірми, вона заноситься до комерційного реєстру, але не має права самостійної юридичної особи [16].

В Україні державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності проводиться у виконавчому комітеті міської, районної в місті ради або в районній раді міст Києва, Севастополя, державній адміністрації за місцезнаходженням або місцем проживання даного суб'єкта [17].

Для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності юридичної особи власник, чи особа-заявник особисто або поштою подають до органу державної реєстрації:

- установчі документи відповідно до вимоги законодавства, рішення власника про створення юридичної особи (крім приватного підприємства),

якщо власників двоє чи більше, таким рішенням є установчий договір, а також протокол установчих зборів; статут при необхідності;

- реєстраційну картку, яка є одночасно заявою;
- документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію;
- документ про сплату внесків до статутного фонду.

Фізична особа, яка має намір проводити підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, подає реєстраційну картку, дві фотокартки, довідку про включення до Державного реєстру фізичних осіб платників податків, документ про внесення плати за державну реєстрацію, а також пред'являє документ, що стверджує його особу [18]. Якщо засновником є іноземна юридична особа, вона відповідним документом (легалізованим у консульській установі України) засвідчує свою реєстрацію у країні місцезнаходження, якщо міжнародними договорами України не передбачено інше.

Зазначимо, що питання щодо реєстрації фізичної особи – іноземця, який має намір проводити підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, законодавством прямо не врегульовано і проводиться в різних регіонах України відповідно до практики, яка склалася на місцях. У Миколаївській області обласне представництво Ліцензійної палати України дало офіційне роз'яснення органам реєстрації області, в якому зазначається, що реєстрація іноземців в органах МВС на проживання в Україні більше 45 діб при наявності інших передбачених законодавством документів не є підставою для відмови у державній реєстрації.

Реєстрація проводиться протягом 5 днів, прискорена – протягом 1 дня, після чого суб'єкт підприємництва отримує свідоцтво, яке є підставою для взяття його на облік в органах Державної податкової служби, надання органами МВС дозволу на виготовлення печаток та штампів, відкриття рахунків у будь-яких банках.

Сьогодні в Україні реєстрація проводиться в 764 структурних підрозділах органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. До здійснення реєстрації залучено понад 1300 фахівців, із яких більше 1000 виконують цю функцію паралельно з іншими обов'язками. В середньому по Україні на одного фахівця припадає 372 реєстраційні дії у рік. У той же час показник по м.Києву становить 819 одиниць, а в таких областях, як Черкаська, – 158.

Існуюча практика переконує в необхідності реорганізації діючих органів реєстрації і ліцензування в окремі підрозділи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Саме з метою підвищення ефективності та якості їх діяльності, зменшення чисельності залучених фахівців, запровадження загальних принципів їх функціонування з урахуванням територіальних

особливостей [19] підготовлений проект Указу Президента «Про єдину систему органів державної реєстрації суб'єктів підприємництва та ліцензування видів підприємницької діяльності».

Президент України Л.Кучма у своєму позачерговому посланні до Верховної Ради України «Про методи економічної стабілізації і стимуляції виробництва» передбачає створення максимально сприятливих умов розвитку і діяльності підприємництва, особливо малого бізнесу. Це один з найважливіших ресурсів стабілізації не тільки у виробничій, але й в соціальній сфері, особливо в забезпеченні зайнятості населення [20].

Така увага Президента до малого бізнесу не випадкова, як показує історія, мале підприємство є провідним сектором ринкової економіки, найбільш масовим та гнучким. Але водночас він є сектором економіки, найбільш вразливим до несприятливих факторів перехідного періоду – фінансових труднощів, конкуренції з великими підприємствами, інфляції, податкового тиску. І тому проіснувати стихійно в жорстких ринкових умовах (до того ж ускладнених економічною кризою) без державної підтримки не може.

В розвинених країнах світу підтримка малого підприємництва посідає значне місце в державній політиці. Для цих цілей були створені урядові органи підтримки, такі як Адміністрація у справах малого бізнесу, створена при Президенті США в 1953 р., у Франції – державний секретаріат в малій та середній промисловості, у Великобританії – “Комітет Болтона” для вивчення стану справ малих підприємств, за рекомендацією якого при міністерстві промисловості було створено відділ малих фірм, у Канаді – міністерство у справах малого бізнесу, у Бельгії, Люксембурзі – міністерства середнього класу тощо. Крім того, всебічну підтримку створенню та діяльності суб'єктів малого підприємництва надають місцеві органи влади [21].

Державна підтримка підприємництва проводиться в таких напрямках: фінансова підтримка; інформаційне, інфраструктурне, кадрове, організаційне та матеріально-технічне забезпечення.

У США фінансова допомога полягає в наданні позик, субсидій і забезпеченні гарантій. Щорічні державні витрати на субсидії перевищують 4 млрд. дол. США. З метою залучення малого підприємництва до системи державних закупівель і послуг адміністрація в справах малого бізнесу резервує відповідну частину державних коштів, які використовуються на закупівлю товарів (послуг) в секторі малого бізнесу (до 30 % річного бюджету федерального уряду). Крім того, щороку затверджується спеціальний перелік робіт і послуг, замовлення на які надаються тільки малим фірмам.

У Канаді в останні роки відмовилися від традиційних субсидій, що використовувалися для підтримки малого бізнесу, оскільки такі програми паралізували творчу

II. Історичні, економічні науки

енергію ділових людей, які сподівалися тільки на державну підтримку. Уряд Канади особливу увагу приділяє створенню гнучких служб для малого бізнесу, а також наданню йому підтримки у вигляді гарантій за кредитами. Основним джерелом фінансування є система комерційних банків. Для того, щоб стимулювати банки, канадський законодавчий акт щодо кредитів малому бізнесу передбачає виплату кредиторам до 85 % можливих збитків, якщо малі структури не мають можливості повернути кредит.

Другим напрямом для вирішення цієї проблеми є створення банку для підтримки малих підприємств. Канадські економісти дійшли висновку, що мало забезпечити макроекономічні умови та важелі для підтримки малого бізнесу. Слід створити ще умови, сприятливі для малого підприємництва, до яких відносяться:

- підприємницька культура, що ґрунтується на усвідомленні важливості бізнесу для процвітання і добробуту суспільства;
- забезпечення необхідними програмами навчання;
- наявність фінансування [22].

В Україні урядовим органом, який займається підтримкою підприємництва, є відповідний Державний комітет. Він створений 29 липня 1997 року Указом Президента. Цей комітет здійснює аналіз нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, рішень голів місцевих державних адміністрацій нормативно-правового характеру з питань підприємницької діяльності з метою зменшення непомірного державного регулювання.

У складі Державного комітету України з питань розвитку підприємництва діє Ліцензійна палата, основні функції якої полягають у забезпеченні формування та реалізації державної політики в сфері ліцензування підприємницької діяльності та державної реєстрації суб'єктів підприємництва. Держпідприємству був підпорядкований Український фонд підтримки підприємництва, основним завданням якого є фінансова підтримка малого та середнього бізнесу в Україні шляхом фінансування цільових державних і регіональних програм розвитку підприємництва та проектів підприємницької діяльності.

Для усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності, Президент України 3 лютого 1998 р. підписав відповідний Указ, в якому дерегулювання було визнано одним із пріоритетних напрямів реформування державного управління економікою. Поставлені завдання щодо спрощення порядку державної реєстрації, створення та ліквідації суб'єктів підприємницької діяльності, скорочення видів робіт, що підлягають ліцензуванню, лімітування перевірок та контролю за діяльністю суб'єктів

підприємництва [23].

В цілому завдання, поставленні перед урядом вищезазначеним Указом, можна вважати виконаними. Були внесені зміни до ст. 4 Закону України «Про підприємництво», внаслідок чого перелік діяльності, яка підлягає ліцензуванню, скоротився до 42 видів (був більше 120). Постановою Кабінету Міністрів № 740 було введено в дію «Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності», яким була значно спрощена процедура державної реєстрації.

Указом Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.98 № 817/98 було регламентовано проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств.

Звичайно, ці зміни неспроможні зробити корінний перелом у вирішенні проблем підприємств, але вже у сукупності з іншими заходами приведуть до позитивних змін.

Під «іншими заходами» можна розуміти Указ Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва», в якому було дано поняття малого підприємництва і сформульовані урядові завдання щодо його підтримки. В Указі декларуються: зміна системи оподаткування щодо малих підприємств, фінансове забезпечення реалізації державної програми підтримки малого підприємництва.

Однак для втілення декларованих принципів в життя потрібно створити надійний механізм.

Насамкінець зазначимо, що відповідно до рішення Ради регіонів від 19.06.98 р. № 33/98 «Про стан підприємництва в Україні та невідкладні завдання органів виконавчої влади щодо його розвитку та підтримки» урядом розроблялася програма підтримки підприємництва на 1999-2000 роки. Відповідна програма була розроблена і Миколаївською облдержадміністрацією.

Проте для українського підприємця залишається ще багато проблем, які потребують негайного вирішення. До них відносяться: недосконалість державної політики щодо підтримки малого підприємництва, недостатнє його інформаційне, нормативно-правове та консультативне забезпечення, обмеженість матеріально-фінансових ресурсів, недостатня майнова та матеріально-технічна підтримка малих підприємств, проблеми одержання приміщень, високий тягар оподаткування, несформована сприятлива громадська думка щодо підприємницької діяльності. Вирішення вищезазначених проблем буде сприяти прискоренню економічної стабілізації і стимулюванню виробництва, виведенню української держави із кризового стану.

Література.

1. Прокопович Н. Ласкаво просимо до бізнес-інкубатора // Підприємництво в Україні: події, проблеми, перспективи. – 1998. – Жовтень – С. 15.

2. Закон України «Про підприємництво» // Урядовий кур'єр. – 1998. – 29 січня.
3. Конституція України. – К., 1997. – С. 25.
4. Закон України «Про підприємництво» // Діло. – 1998. – № 8. – С. 20.
5. Розвиток підприємництва в Естонії. Матеріали, надані Посольством Республіки Естонія в Україні до Міжнародної конференції «Шляхи співробітництва» 19-20 листопада 1998 р. Поточний архів представництва ЛПУ у Миколаївській області. Папка 4, арк. 17.
6. Закон України «Про підприємства в Україні» // Діло. – 1998. – № 10. – С. 19.
7. Ibid. – С. 19.
8. Березнюк О. Закон і бізнес: коли ж настане взаємозгода? // Підприємництво в Україні: події, проблеми, перспективи. – 1998. – Жовтень – С. 11.
9. Закон України «Про господарські товариства» // Діло. – 1998. – № 8. – С. 22.
10. Сорокина В. Малый бизнес по-британски // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. – № 1. – С. 106.
11. Розвиток підприємництва в Естонії, арк. 17.
12. Указ Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва» № 456/98 від 12.05.98. // Поточний архів представництва ЛПУ у Миколаївській області. Папка 3, арк. 18.
13. Варналей З., Лукашенко А., Державна політика розвитку малого підприємництва в Україні // Право України. – 1997. – № 6. – С. 31.
14. Ibid. – С. 32.
15. Сорокина В.каз. твір. – С. 107.
16. Розвиток підприємництва в Естонії, арк. 18.
17. Закон України «Про підприємництво». – С. 20.
18. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.98. № 740 «Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності» // Поточний архів представництва ЛПУ у Миколаївській області. Папка 3, арк. 59.
19. Проект Указу Президента України «Про Єдину систему органів державної реєстрації та ліцензування суб'єктів підприємницької діяльності» // Поточний архів представництва ЛПУ у Миколаївській області. Папка 3, арк. 121.
20. Послание (внеочередное) Президента Украины Л.Д.Кучмы Верховной Раде Украины “О мерах по экономической стабилизации и стимулировании производства” // Южная правда. – 1998. – 1 декабря. – С. 2.
21. Щербіна О. Системи державного регулювання і підтримки малого підприємництва в зарубіжних країнах // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1997. – № 11. – С. 43.
22. Ibid. – С. 44.
23. Указ Президента України від 3.02.98. № 79/98 «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності» // Поточний архів представництва ЛПУ у Миколаївській області. Папка 3, арк. 92.